

Dr. Vladimir Kokole

Novomeška kotlina in njeno obrobje

(Priroda in gospodarstvo zastale slovenske pokrajine)

Novomeška pokrajina obsega nizki del Dolenjske med hribovitim svetom Gorjancev in Krškimi hribovjem na severu. Na vzhodu ga ostro omejuje strmi rob gozdnate Roške planote, medtem ko se na vzhodu odpre v Krško polje, od katerega ga pa vendar še kar jasno loči vlažno ozemlje Krakovskega gozda.

V tem okviru je Novomeška kotlina del enega večjih slovenskih nizkih, če že ne nižinskih področij, to je velike Krške kotline, ki sega sicer še dalje proti vzhodu vse do Orlice in Sotle, kjer preide v gorice Hrvatskega Zagorja. Krška kotlina je nastala z velikim udiranjem zemeljske skorje, ki je sledilo oligomicenskemu nagubavanju zemeljskih skladov v morju, ki je zalilo pretežno apniško in dolomitno področje, preko katerega so se odložile tedaj pretežno laporate usedline. Kolikor moremo sklepati po njihovi sedanjosti razprostranjenosti pa se je to zgodilo le v vzhodni polovici, vzhodno od Šmarjete in Mokronoga in Mokrega polja. Tektonske sile pa se s tem še niso umirile. Ob večjih in manjših prelomnih črtah se je ugrezanje ali dviganje posameznih grud zemeljske skorje nadaljevalo še v srednjem in poznem pliocenu, pravzaprav še vse v diluvialno, pleistocensko dobo. Posebno izraziti sta bili prelomnici ob severnem in južnem robu onega nižinskega dela, ki predstavlja danes Krško kotlino. Zaradi teh dveh glavnih prelomnic ima kotlina danes svojo današnjo, podolžno obliko, usmerjeno v velikem od ZJZ pa na VSV. Rečice in potoki, pritoki Krke, ki se je razvila kot glavna vodna žila po umiku panonskega morja na vzhod, so začeli razrezavati v pliocenu dvigajoče se dele pliocenskega ravnika na obeh straneh tedanje Krke. Ta velika uravnava reliefa, kakor ga je zapustilo starejše oligomicensko nagubavanje, je bila namreč glavna vsebina prirodnega dogajanja pred pliocenskim dviganjem. Dvignjeni ostanki tega ravnika so se nam ohranili do danes le v okrog 600 m visokih zaobljenih slemenih in vrhovih v Krškem hribovju in v Suhu Krajini, pa tudi v nekoliko višjih, apniških planotah na zahodu okrog Roga nad dolino Črmošnjiškega potoka in pa v najvišjih slemenih in planotah v Gorjancih, nad katere se dvigajo le redki vrhovi (tako Trdinov vrh). Cela vrsta terasnih nivojev, ostankov tudi bolj vravnjenih ploskev iz kasno pliocenske dobe niže doli v pobočjih dokazuje, da je bilo pliocensko dviganje panonskega ravnika postopno, prekinjeno z več fazami zastajanja in bočne erozije mesto globinske erozije na takih odsekih. Nižje terase, vse vre-

zane v živo skalo in tudi že dokaj razrezane, precej na široko spremljajo Krko v osrednjem delu kotline, kjer je bilo dviganje, kakor kaže, tudi sicer manj intenzivno. Najnižje so ob Krki le nekaj deset metrov nad današnjo strugo. Postopno zakrasevanje na apniških tleh, ki so v Krški kotlini in na njenem obrobju tako pogosta, je marsikateremu pritoku onemogočilo stalno vrezavanje in ga je v tej ali oni fazi sploh prekinilo in okrnilo vodni tok. Zlasti velja to za Temenico. Podolje njene nekdanj sklenjene doline v smeri od severozahoda proti Krki, je na ta način nekako obviselo v svojem spodnjem delu med najnižjim delom Novomeške kotline. Temenica doseže danes ta nizki del Novomeške kotline, manjšo in z glino prekrito Zaloško kotlinico, po podzemski poti v Luknji. Nad izviro se konča v višini staro dolinsko dno in vodi proti Mirnapeški dolini, ki ni nič drugega kakor v staro podolje vglobljen del ob srednjem toku Temenice. Tudi Globodol, to malo, a značilno kraško polje na robu Suhe Krajine, je očitno v zvezi s starimi nadzemskimi tokovi med Krko in staro Temenico. Krki sami se je posrečilo, da se je obdržala na površju v vsem nizkem delu Novomeške kotline zato, ker je že tako nizka, da se zakrasevanje ni moglo znatno uveljaviti; v zgornjem delu, v širšem dolu podolgem čez Suho Krajino pa zato, ker se vleče tu pas manj čistih in bolj vododržnih apnencev in dolomitov sredi med planotastim, apniškim in zelo zakraselim višjim planotastim svetom na obeh straneh. Novomeško kotlino doseže Krka v nekaj ožjem delu doline v tesni, ki je dala ime vasi Soteska. S svojim potekom odpira dolina gornje Krke Novomeško kotlino proti severovzhodu, njen podaljšek v isti smeri, Črmošnjiška dolina pa nakazuje prirodno pot še v drugo smer, naravnost v Belo Krajino.

Čeprav je Novomeška kotlina v celoti glede na okolico nižje področje, visoko v dnu 180—200 m, kjer se svet postopoma spušča proti Krki in ob njej proti vzhodu, pokrajina tudi sicer nikakor ni povsod enaka. Ravnega nasutega dolinskega sveta je celo ob sami Krki le prav malo. Bolj obsežno je področje nižjega gričevja s položnimi pobočji v najnižjem delu kotline ob Krki. To je najbolj obdelani in izrabljeni svet Novomeške kotline. Gozd pa tudi tukaj še vedno pokriva zelo obsežen del površja, zlasti v zahodnem apniškem delu. Na vzhodu, v območju malo odpornih terciarnih sedimentov, kjer je svet še bolj položen in tako tudi neka nižji, pa je gozd izkrčen malone

do kraja, tako kot v rodni ravnini Šentjernejskega polja. Toda že kmalu preide tudi ta, za poljedelstvo po reliefu najbolj ugodni svet, v višje, bolj strmo gričevje. Take so razmere predvsem na severnem obrobju, v Krškem hribovju, kjer je erozija ustvarila dobro razčlenjen svet slemen in dolin, ki so širše na vzhodu v manj odpornih terciarnih kameninah in ožje na zahodu v področju dolomitov. Obilna, ponekod prav debela plast prepereline oz. rdečkastorjave prsti, ki pokriva položne nižje osrednje dele Novomeške kotline, se umakne tu na splošno bolj peščeni in zlasti bolj plitvi zemlji, kjer so pogoji za poljske kulture slabši. Kraški proces je na apniškem znožju Gorjancev sicer preprečil premočno razrezovanje reliefa, tako da so zanj značilne številne suhe doline in vmesna slemena, toda povzročil je tudi močnejše odplakovanje prsti in drobno razjedenost preostalih, bolj položnih ploskev. Zato se mora ornica marsikje umakniti travnikom, pašnikom ter senošetim ali pa gozdu. Povsem gozdnati so višji deli Gorjancev, kjer so senošeti izjema.

Celotni predel je od gospodarsko bolj razgibanih področij Slovenije nekoliko odmaknjen. Svojčas, v dobi prevlade cestnega prometa, je bila Dolenjska že od najstarejših obdobij poselitve ob prirodno najbolj ugodnih poteh, ki so vezale Ljubljano s Panonsko kotlino v njenem posavskem delu. Toda te vezi so ob koncu 19. stoletja, ko se je uveljavil železniški promet, izgubile na pomenu. Železnica je pozno, šele 1895. leta, stekla do Novega mesta in šele 1908 do Karlovca. To se je zgodilo prav v času, ko so nekateri predeli Slovenije doživeli velik gospodarski razvoj. Ker ni bilo ugodnih prometnih zvez, niti ni bilo lahko pridobiti potrebnih energetskega virov, se tu v dobi konjunktornega kapitalističnega gospodarstva, razen manjših izjem, ni naselila industrija. Tudi danes je šele v začetkih (Novo mesto, Straža, Šentjernej). Pokrajina je ostala agrarna. Ves prirodni prirastek prebivalstva si je moral iskati sezonsko ali pa stalno zaposlitev drugod. To izseljevanje se je zavleklo še v sedanost. Tudi po drugi svetovni vojni si je mogel namreč le del prebivalstva najti delo v domači pokrajini, v novih industrijskih obratih v Novem mestu in v Straži; zlasti so si ljudje iz krajev, ki so bolj daleč od industrije, poiskali posla pri sezonskem delu na več ali manj oddaljenih gradiliščih ali pa so se za stalno izselili v druga področja Slovenije. Poleg slabih prometnih zvez in oddaljenosti od večjih potrošnih središč je h gospodarskem zastoju prispevala še značilna drobna posest z močno zaostalim načinom proizvodnje. Kmet sicer proizvaja vse, toda na splošno zelo malo za trg. Specializaciji in komercializaciji kmetijstva je na poti cela vrsta težav. Vrednost dohodka v kmetijski proizvodnji je nizka in dovoljuje le skromen življenjski standard. Panoge, ki bi lahko proizvajale za trg v močnejših krajevnih središčih, kot na primer mlečna živinoreja, so v slabem stanju. Razen tega so prometne zveze tudi do teh središč slabe.

Šele v dobi malo pred vojno, zlasti pa v povojni dobi, začenja nastanek prave industrije v Novem mestu ter nekaj manjših začetnih poizkusov nastajanja

industrije v Straži in Šentjerneju. Njihov nastanek na okolico zato še ni posebno močan. Zato imamo na našem področju, če izvemamo industrijska naselja ter turistični naselji Toplice in Šmarjeto, tod opraviti še s prav izrazito agrarno pokrajino.

Vse te poteze, ki vežejo vse novomeško področje v pokrajino z enotno problematiko, pa vendar ne zabrišejo čisto tistih razlik v prirodnem okolju in v socialno-ekonomskih razmerah, ki so ustvarile v njej več manjših pokrajinskih enot.

Novo mesto z okolico. Novo mesto, središče Novomeške kotline, spada gotovo med najbolj slikovita slovenska mesta. Staro srednjeveško jedro, ki se je z vzpetine s kapitelsko cerkvijo razširilo po vsem pomolu v okljuku zelene Krke, v strateško sijajni poziciji, pa se je v gospodarskem pogledu komaj moglo obdati z novejšimi predmestji, katerim bi industrija dajala svoj pečat in se tako zlit v pomembnejše mesto. Vse do danes so tovarniški objekti v Bršljinu, onkraj Krke in železnice, severovzhodno od starega trgovskega upravnega in obrtniškega jedra v okljuku, ostali majhni in dajejo zaslužek le manjšemu delu novomeškega prebivalstva. Industrija — tekstilna, lesna, oblačilna in obutvena, se ni mogla prav razmahniti; nekaj zato, ker ni blizu energetskih virov niti posebno ugodne surovinske baze, niti se ni mogel kapital v preteklosti v agrarnem področju Dolenjske nikoli prav usidrati, in so bili pri novejših investicijah pogoji prešibki, da bi jih privabili v večji meri v to panogo gospodarstva. Tako je ostalo Novo mesto predvsem mestno središče za svojo okolico, tržni, prometni, upravni, prosvetni, kulturni in zdravstveni center za velik del Dolenjske, predvsem pa za Novomeško kotlino samo, mesto, ki živi od uslug za prebivalstvo v tem delu Slovenije. Čeprav je sicer do danes vključilo v svoj mestni organizem sosednje naselje onekraj Krke, Kandijo in se je tudi sicer raztegnilo ob ostalih poteh na vzhod in jug, pa se daleč stran od starega jedra ni razširilo, četudi se v okoliških vaseh gospodarstvu le pozna bližina mesta.

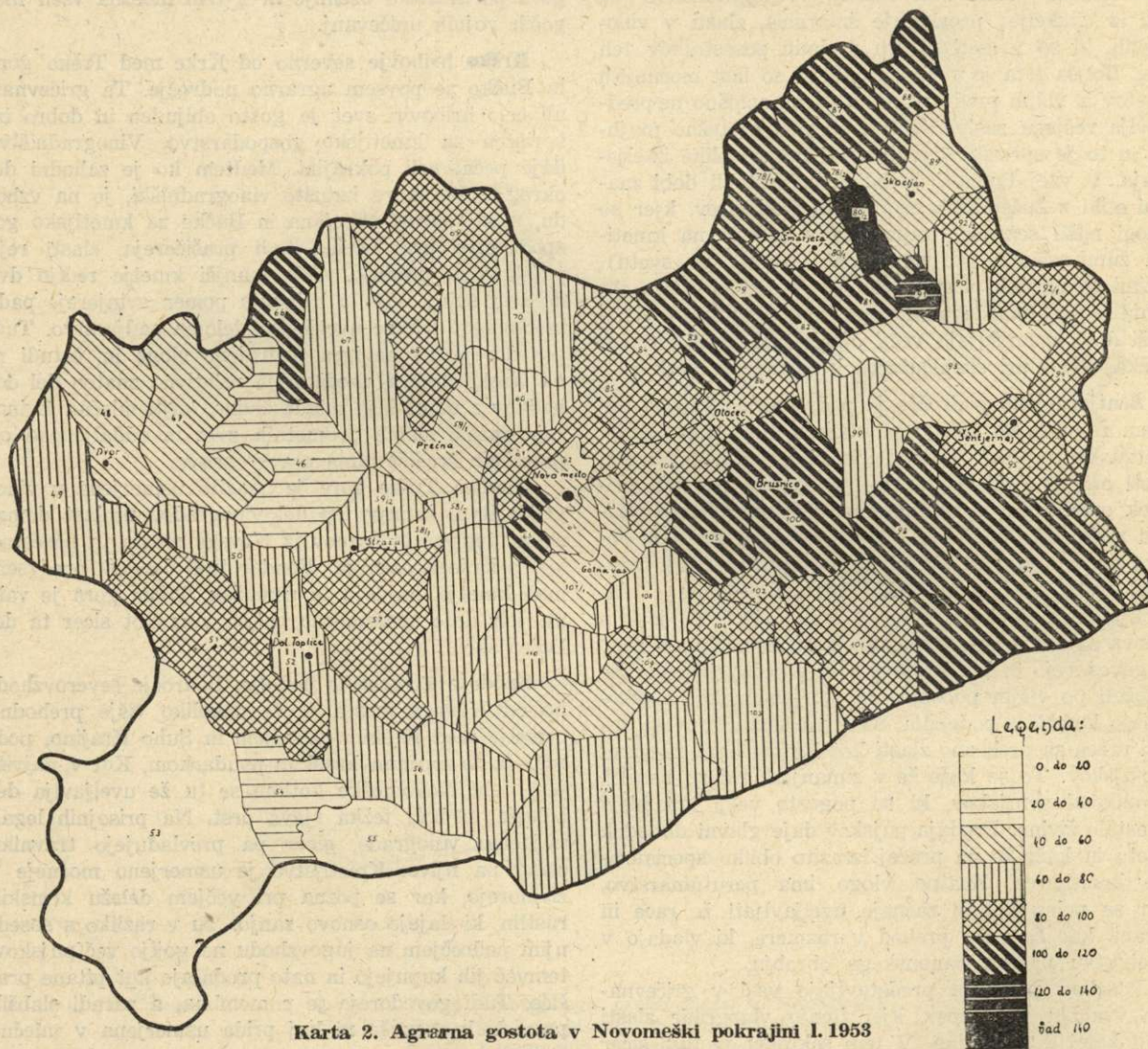
Ožja okolica Novega mesta je vsa izrazito pod vplivom mesta, ki pa je na splošno šibkejši kot pri drugih slovenskih mestih, ki so se prej industrializirala. Vpliv mesta pa je v raznih pogledih različno močan. Kmetijstvo je sicer usmerjeno na lokalno tržišče, vendar ne prav močno. Močnejši je vpliv mesta v okoliških vaseh glede socialne strukture. Vse izkazujejo visok delež neagrarnega prebivalstva, ki goji le malenkost žit, pač pa krompir, koruzo in krmilne rastline za prašiče za domači zakol in v nekoliko bolj odmaknjenih vaseh za rejo krav, kar povzroča, da prodajajo mleko v mesto. Prodaja zelenjave v mesto prihaja manj v poštev kot sicer pri gorenjskih mestih, saj imajo novomeščani v velikem številu lastne vrtove in njive v okolici mesta. Značilen pojav v tem pasu je, da ima večina gospodarstev tudi dopolnilen zaslužek pri delu v mestu, v industriji, gradbeništvu in komunalni dejavnosti. Da je vpliv mesta v zaledju še zelo svež, kaže dejstvo, da obstoja kljub zboljšanju položaja malih in srednjih posestnikov še vedno višek delovne sile, ki je v kmetijstvu le nepopolno zaposlena. Pomanjkanje večje industrije v Novem me-

stu vpliva tudi na demogeografski razvoj okolice, ki je v znaku stagniranja, razen neposredno ob mestu. Zaradi tega moramo še danes zaslediti izseljevanje v gospodarsko bolj razvite dele Slovenije, podobno kot prej v Ameriko.

Podgorje je pokrajina, ki zavzema vse področje pod Gorjanci, od Črmošnjiškega podolja pa vse do Kostanjevice. Nizke valovite oblike reliefa, ki prevla-

delovne sile, predvsem sezonske na gradbenih delih, pa tudi v konzumu drobnih in skromnih kmetijskih proizvodov: jajc, sadja, mleka, perutnine). Število prebivalstva na tem področju v glavnem obstane in le ob prometnih poteh se kaže v močnejši rasti rahel vpliv Novega mesta.

Povsem živinorejske in gozdarske so najvišje ležeče vasi pod Gorjanci. V obilici malih posestev in

Karta 2. Agrarna gostota v Novomeški pokrajini l. 1953

dujejo v okolici Novega mesta in ob Krki se kmalu odmaknejo strmejšemu in po prsti siromašnejšemu kraškemu svetu pod vzpetinami Gorjancev. Poljedelstvo je v celoti tudi tu povsod podrejenega značaja, važnejše je v nižjem svetu proti Krki, vendar je živinoreja pomembnejša, zlasti v komercialnem smislu. S približevanjem Gorjancev pa stopi poleg živinoreje v ospredje po eni strani gozdarstvo v višjem delu, po drugi strani pa vinogradništvo in sadjarstvo v srednje visokih legah. V področju bolj proti zahodu se deloma že kaže vpliv Novega mesta (z zaposlevanjem

kočarjev se še vedno kažejo znaki propadle lesne industrije na Gorjancih, kjer je velik del prebivalstva živel od dela na velikih žagah. Zato je prebivalstvo tukaj tako nazadovalo kot nikjer v Novomeškem področju. Zaradi izgube dodatnega zaslужka se stalno odseljuje, ker mu skromno kmetijstvo pri drobnih posestih ne nudi več kot skromen obstanek.

Nekoliko nižje vasi, ki leže pod Gorjanci bolj na vzhodu, kjer so močnejši vplivi subpanonskega podnebja, imajo poseben značaj. Težišče gospodarstva je tu na vzreji mladih prašičkov za prodajo, vinograd-

ništvu in sadjarstvu. Goveja živina, ki je sicer ni mnogo, služi samo za oskrbo z mlekom in deloma za prodajo kot klavna živina. Poljedelstvo služi le še močno avtarktičnim potrebam posameznih gospodarstev. Sadijo krompir in sejejo koruzo, te pa več kot ostalih žit. Kot komercialna kmetijska panoga, trenutno sicer v zastoju, je sadjarstvo. Predvsem gojijo češnje, ki so našle svoj trg po vsej Sloveniji, v dobrih letih celo v inozemstvu, ker dozore v juniju, ko že mine sezona primorskih češenj. Vinogradništvo se drži iz tradicije; prevladuje šmarnica, zlasti v vinogradih, ki so v lasti revnih drobnih posestnikov teh vasi. Boljša trta je v vinogradih, ki so last močnejših kmetov iz nižjih predelov. Vino pa na splošno ne predstavlja večjega zaslужka. Posestva so pretežno majhna, in to je sprožilo v preteklosti razne oblike izseljevanja. V vsej Podgori so bili v polpretekli dobi značilni stiki z Žužemberkom onstran Gorjancev, kjer so mnogi našli sezonsko zaposlitev s košnjo na kmetijah žumberčanov (ko so takrat trgovali po svetu), pozimi pa na delu v gozdovih. Prebivalstvo v tem obdobju je prej nazadovalo kot pa samo stagniralo. V novejši dobi zmanjšujejo večji odtok ljudi novi viri zaslужka, zlasti pri eksploataciji kremenčevih peskov.

Šentjernejsko področje je področje z izdatnim deležem ravnine ob vršaju potokov z Gorjancev. Kmetijstvu daje pečat velik delež obdelovalnega sveta, zlasti ornice. Pridelek koruze je znaten, pa tudi pridelek ostalih žit je sorazmerno večji kot drugje. Zaradi nizke lege in daljše tople dobe se v znatnem obsegu uveljavlja ajda kot strniščna kultura. Tudi travnega sveta je obilo ob Krki, ob robu prodnega vršaja, kjer se pojavi in osnovi tal tudi ilovica. To je bila osnova za znano šentjernejsko konjerejo. Krmno bazo za govedorejo in konjerejo precej dopolnjujejo gorske senožeti po višjih pobočjih na Gorjancih, ki jih izkoriščajo kmetje s podnožja. Sicer pa služijo njivski sadeži razen za prehrano zlasti kot krmna baza za vzrejo pujskov. To se kaže že v zunanjem videzu naselij, v velikosti svinjakov, ki so pogosto večji kot hlevi za ostalo živino. Prodaja pujskov daje glavni dohodek kmetu in kaže že na precej izrazito obliko specializacije kmetijstva. Znatno vlogo ima perutninarstvo, kjer se poleg kokoši začnejo uveljavljati že race in purani, kar že kaže prehod v razmere, ki vladajo v kmetijstvu našega panonskega obrobja.

Posebna področja predstavljajo vasi v gričevnatem vnožju Gorjancev, kjer imajo vinograde zlasti večji kmetje z ravnine. V tem sektorju je tudi sicer precej vinogradov, čeprav je tudi tu reja pujskov vsaj tako važna, poleg tega pa so tu zelo ugodni pogoji za sadjarstvo, ki je že važno, čeprav še zdaleč ni izkoristilo teh možnosti. Izkoriščanje gozda ima za kmetijsko gospodarstvo prav tako nekaj pomena, zaradi zaslужka pri gozdnih delih, čeprav so sicer kmečki gozdovi premajhni, da bi s prodajo lesa in drv nudili stalen dohodek.

Kot izrazito, četudi manjše lokalno gospodarsko središče, se uveljavlja Šentjernej, ki je bil doslej predvsem sejmní center za pujske in konje za široko okolico, danes pa se uveljavljajo celo prvi začetki industrializacije z obratom Telekomunikacije in lesno pre-

delavo. S tem je Šentjernej povsem prevzel nekdanjo vlogo Kostanjevice, kot lokalnega središča za področje med Novim mestom na eni, in Krškimi ter Brežicami na drugi strani.

Zaradi velike agrarne gostote gibanja prebivalstva ni tu bistveno drugačno kot v sosednjih področjih. V ravnini je število prebivalstva v najboljšem primeru stalno, v gričevju pa nazaduje, za kar je treba iskati vzroke tudi v posledicah vojne, saj je bila vsa Podgora partizansko ozemlje in s tem deležna vseh možgih vojnih uničevanj.

Krško hribovje severno od Krke med Trško goro in Bučko je povsem agrarno področje. Ta gričevnati ali celo hriboviti svet je gosto obljuden in dobro izkoriščen za kmetijsko gospodarstvo. Vinogradništvo daje pečat celi pokrajini. Medtem ko je zahodni del okrog Trške gore izrazito vinogradniški, je na vzhodu, zlasti okrog Škocjana in Bučke za kmetijsko gospodarstvo prav važna tudi prašičereja, zlasti reja pujskov za prodajo. Celo manjši kmetje redijo dve do šest svinj. Više v hribovju pomen svinjereje pade in namesto nje se uveljavlja deloma sadjarstvo. Tudi govedoreja tu ne igra podrejene vloge in, četudi ni na visoki stopnji, predstavlja relativno znaten del dohodkov z odprodajo mlade živine, kajti mlečna živinoreja zaradi slabih prometnih zvez in oddaljenosti od potrošnih središč nima prave osnove.

Okolica Trške gore je izrazito usmerjena v vinogradništvo, čeprav lep del vinogradov ni last domačinov, temveč meščanov iz Novega mesta in posestnikov s širšega ozemlja. Vendar tudi domači, predvsem mali kmetje, najdejo tu zaslужek. Trška gora je važna, ker daje sorazmerno boljša vina kot sicer ta del Dolenjske.

Spodnje Temeniško podolje. Področje severovzhodno od Novega mesta je že nekoliko višje prehodno ozemlje med Krškim ozemljem in Suho Krajino, področje z že močnim kraškim poudarkom. Kot v najvišjem delu Novomeške kotline se tu že uveljavlja debelejša in bolj težka rjava prst. Na prisojnih legah najdemo vinograde, sicer pa prevladujejo travniki, zlasti pa njive. Kmetijstvo je usmerjeno močnejše v živinorejo, kar se pozna pri večjem deležu krmskih rastlin, ki dajejo osnovo zanjo. Tu v razliko s sosednjim področjem na jugovzhodu ne gojijo več pujskov, temveč jih kupujejo in nato prodajajo kot pitane prašiče. Tudi govedoreja je pomembna, a zaradi slabših prometnih zvez še ni kaj prida usmerjena v mlečno živinorejo.

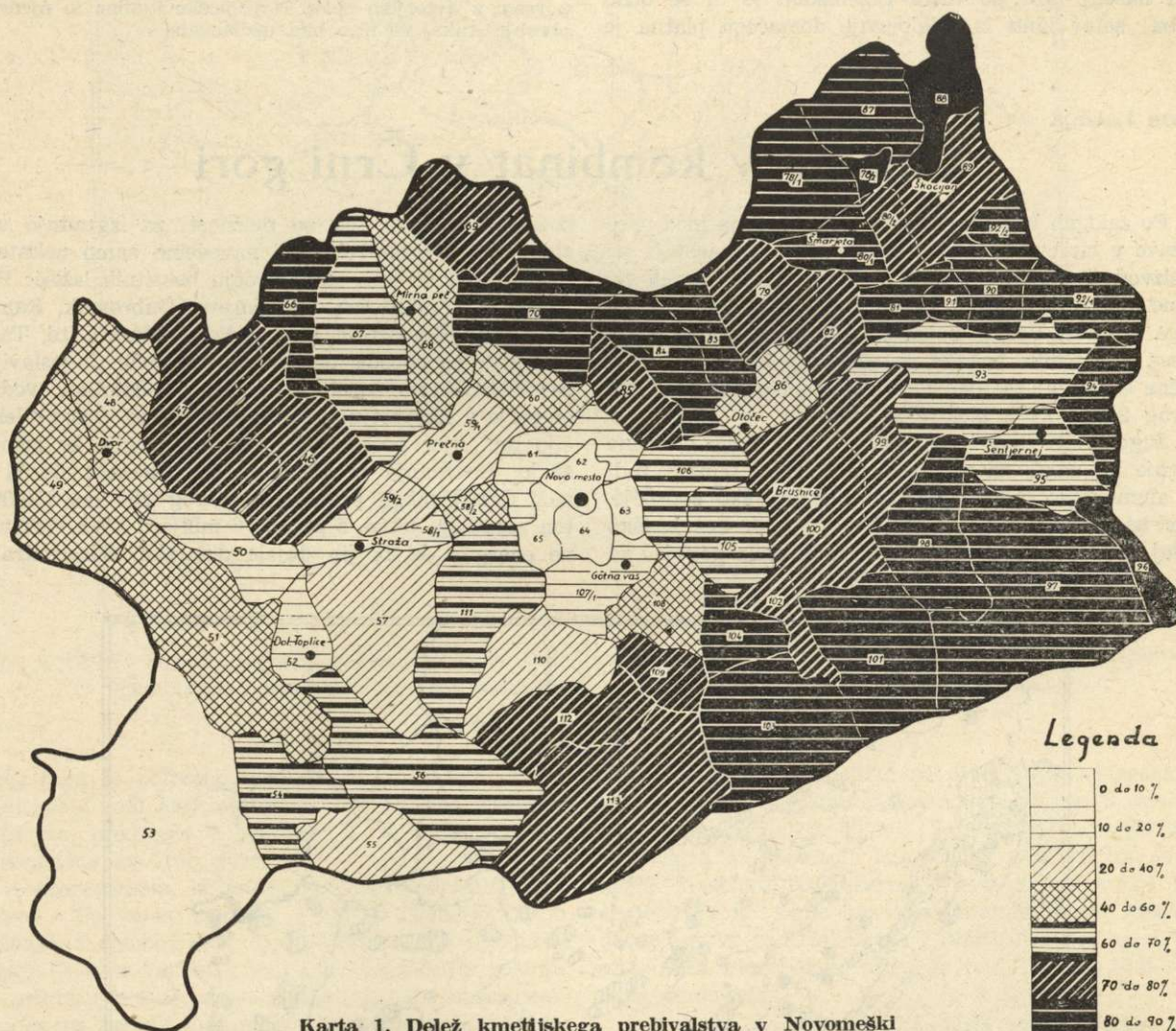
Topliško področje pod Roško visoko planoto, ki se s strmim robom spušča proti Krki, obsega po eni strani bolj gričevnat svet okrog Dolenjskih Toplic, po drugi strani pa širšo dolino Krke in njenih pritokov ter nižje podolje v smeri proti Črmošnjicam.

V gospodarskem pogledu je vse ozemlje od Črmošnjic do Soteske vezano na izkoriščanje gozlov, na sekanje, tovorjenje ter delo na žagah. V agrarnem gospodarstvu se to pozna v večjem številu malih posestev in s tem v zvezi v manjšem številu žit ter v gojenju krompirja in koruze na eni strani, in relativno kar močni konjereji. Prašičereja je razvita komaj

za domače potrebe in tudi govedoreja je slabše razvita. Volov domala ni, redijo le krave mlekarice za družino in eventualno prodajo telet. Vínogradništvo nima pomembne vloge v gospodarstvu. Kar se tiče prebivalstva, je mogoče ugotoviti zastoj v zadnjih letih in zaradi omejitve sečnje moramo prav tako pričakovati nazadovanje v bodočnosti. Padec je pričakovati tudi zato, ker so prenehale z delom velike žage

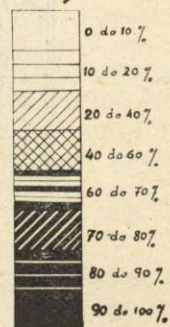
nih gradbenih delih, na cestah in gradiliščih iz zelo (več kot dve uri) oddaljenih hribovskih naselij.

Na Novomeško kotlino se naslanja tudi skrajni jugovzhodni del Suhe Krajine, to je svet ob dolini Krke med Dvorom in Stražo, pa do Globodola na vzhodu. To je že višje, popolnoma zakraselo in v velikem bolj planotasto področje, kjer je podnebje ostrejše kot v Novomeški kotlini. Kulturno zemljišče, ki je

Karta 1. Delež kmetijskega prebivalstva v Novomeški pokrajini. Po podatkih popisa prebivalcev 1. 1953 na teritorijih posameznih katastrskih občin

Legenda

na Roški planoti in številne manjše v dolini Krke in Črmošnjice, ki so zaposlile pred vojno znatno število delavcev. Možnost zaslužka pri gozdnem delu in predelavi lesa je bila okoliščina, ki je paralizirala večje izseljevanje v Ameriko po prvi svetovni vojni.

Pri Toplicah se poznajo stari in močni vplivi zdravliškega centra že v zunanjem videzu naselja z raznimi gostinskimi obrati. Straža pa se razvija v novo lesno-industrijsko središče, pomen pa tudi delavnica za popravilo vagonov. Slaba zaposlenost prebivalstva v zimskem času se kaže v številu zaposlenih pri raz-

v dolini Krke okrog Dvora še več ali manj strnjeno, je na višjem kraškem svetu le okrog naselij, sicer pa so vmes znatne gozdne površine.

V kmetijskem gospodarstvu prevladuje živinoreja v kombinaciji s poljedelstvom. V vseh vaseh okoli Dvora ob Krki prevladuje prav drobna posest, število večjih kmetov je majhno. V teh krajih se tako še danes kažejo posledice propadlega fužinarstva, saj so ti mali kmetje nasledniki fužinarskih delavcev, ki so se zaradi propadle industrije morali preusmeriti v kmetijstvo. Z začetkom propadanja fužin v zadnjem

desetletju 19. stoletja zasledimo močno odseljevanje iz teh naselij v Ameriko, Nemčijo, Avstrijo, Trbovlje in Jesenice. V kmetijstvu so na planotastem svetu južnovzhodne Suhe Krajine tudi težave v preskrbi z vodo. Ljudje hodijo že v ne preveč sušnih letih po vodo celo v Krko in pri tem izgube za dovoz vode s parom volov na dan po 6 ur. Pogosto imajo kmetje kapnice speljane s streh vseh gospodarskih in stanovanjskih poslopij, kar je značilno za zunanji videz teh naselij. Kot po vsem Dolenskem je tu še obilo boba; setev lanu in izdelovanje domačega platna je

še danes živo na marsikateri kmetiji, kar priča še o veliki zaostalosti in avtarkiji.

—0—

Opomba uredništva. Novomeško pokrajino je v poletju 1954 terensko proučevala ekipa študentov in asistentov, ki jo je organiziral Geografski inštitut ljubljanske univerze in Inštitut za geografijo SAZU. Poročilo o rezultatih bo objavil predvidoma novomeški okraj. Fizično-geografska dognanja, ki se ne strinjajo z vsem z avtorjem opisa Novomeške kotline in njenega obrobja, tukaj še niso bila upoštevana.

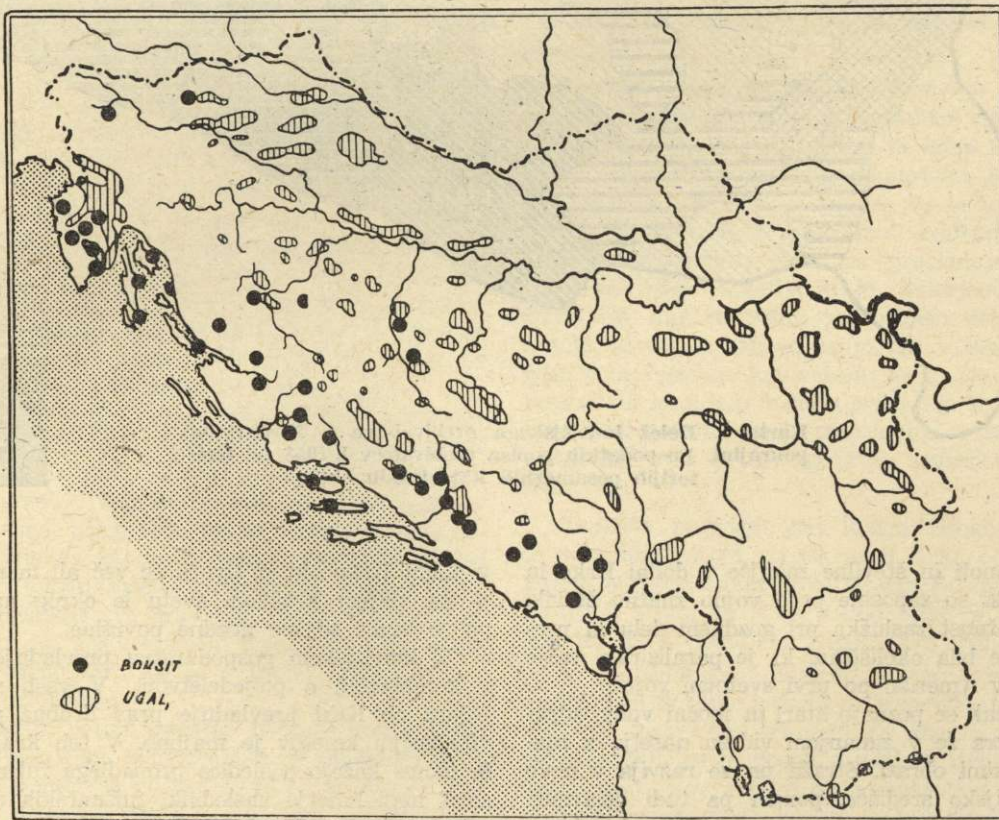
Mara Radinja

Aluminijev kombinat v Črni gori

Po zalogah boksita se uvršča Jugoslavija med prve države v Evropi pa tudi v svetu. Zelo pa zaostaja po proizvodnji aluminija. Leta 1955 smo se uvrstili na osmo mesto na svetu z okrog 700 000 tonami izkopane boksita. Večino boksita pa smo izvozili, ker zahteva predelava boksita v aluminij ogromno električne energije; za tono aluminija je namreč potrebno okrog 20 000 kWh električne energije.

Jugoslavija ima brez dvoma zelo ugodne prirodne pogoje ne samo za proizvodnjo boksita, temveč tudi za aluminijevo industrijo. Dinarsko apniško področje, kjer so glavna boksitna ležišča, je sicer res kraško (glej skico 1), toda kljub temu nudi obilo pogojev za

izrabo vodne sile. Tu so možnosti za izgradnjo več sistemov hidrocentral. Naj navedemo samo nekatere projekte, ki so prav na področju boksitnih ležišč: Peručica II, Trebišnjica, Grančarevo, Dubrovnik, Rama, Sokolovac, Komarnica, Gornje Polje, Morača itd. Take možnosti so seveda tudi v drugih delih Jugoslavije, saj izkoriščamo zaenkrat le nekaj odstotkov vodne energije v nasprotju na primer z Italijo, Švico, Nemčijo itd., kjer pretežni del vodne energije že izkoriščajo. Dosedanja proučevanja so pokazala, da bi v naši državi mogli predelovati okrog 250 do 350 000 ton aluminija letno, s porabo 6 milijard kWh električne energije, ki bi jih dajale dinarske hidrocentrale.

Skica 1. Ležišča boksita in premoga v Jugoslaviji